

نقش دین باوری در حوزه‌های فردی و اجتماعی از دیدگاه آیات و

روایات

زهرای پناهی^۱

چکیده

دین باوری یکی از مولفه‌های مهم در ذهنیت و رفتار افراد در یک جامعه با دیدگاه اسلامی است به گونه‌ای که بسیاری از تصمیمات و انتخابات فردی و اجتماعی انسان بر اساس نسبیتی که با دین برقرار کرده سرنوشت دنیوی و اخروی خویش را رقم می‌زند بنابراین تقویت ارزش‌ها و باورهای دینی برای انسان بسیار مهم است زیرا دین با شناساندن مبدأ مقصد و هدف از خلقت انسان و همچنین با ارائه جهان‌بینی صحیح می‌تواند انسان را در غلبه بر نومیدی و خروج از حیرت و سرگشتگی یاری کند در واقع باورهای دینی و التزام به آن انسان را در برابر مشکلات و سختی‌ها هجمه‌ها و حمله‌های شیاطین جنی و انسی مصونیت می‌بخشد پس دین و دین باوری نه تنها رابطه انسان با خدا در حوزه فردی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد بلکه به عنوان یک سلسله مراتب اجتماعی هم بر روابط انسان با دیگران و جوامع مختلف ترتیب اثر می‌دهد ما معتقد هستیم که دین اسلام به جهت الهی و وحیانی بودن به تمامی ابعاد روحی و روانی و فکری انسان اشراف کامل دارد و برای تکامل و تعالی او در حوزه‌های فردی و اجتماعی برنامه‌هایی را در قالب بایدها و نبایدها چینش کرده است که اگر انسان دیدگاه و جهان‌بینی خود را بر اساس عقاید و باورهای دینی قرار دهد قطعاً از ورود به انواع فرقه‌ها و احزاب منحرف بی‌نیاز می‌شود در این پژوهش سعی شده با روش تحلیلی و توصیفی نقش دین باوری در حوزه فردی و حوزه اجتماعی از دیدگاه آیات و روایات مورد واکاوی قرار گیرد. یافته‌ها حاکی از این است که آیات قرآن نقش دین باوری در حوزه فردی را گاه به روش مستقیم با الفاظی مانند آرامش، امنیت، عزت نفس و در حوزه اجتماعی با عناوینی همچون عدالت

۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه معصومیه، ۰۹۳۶۹۴۳۰۰۲۸

و اتحاد و همبستگی را گوشزد کرده و گاه به روش غیر مستقیم با تدبیر در سیاق آیات با توجه به روایات اهل بیت علیهم السلام اهمیت و ضرورت نقش دین باوری در حوزه فردی و اجتماعی را روشن و واضح می‌کند با این روش مسئله دین باوری را که مرتبط با حوزه فردی و اجتماعی انسان بوده در آیات و روایات مورد بررسی قرار دادیم و از نقش و آثار مثبت دین باوری و اعتقاد به دین آن هم دین اسلام بیان شده است .

کلید واژه‌ها: دین باوری، فردی، اجتماعی، اسلام

مقدمه

بشر امروز با وجود پیشرفت در علم و تکنولوژی معتقد است که دین‌باوری و معنویت، ارتباط با خدا و عبادت و اطاعت از دستوراتش موضوعاتی ما قبل تاریخ و بدون کاربرد می‌باشد؛ که اتفاقاً در گذر زمان هم تبدیل به خرافه شده است. بنابراین تمام تلاش خود را برای رسیدن به ثروت و مادیات می‌کند و خوشبختی و آرامش را در مادی‌گرایی محض می‌داند. زمانی که انسان فهم درستی از دین نداشته باشد و آرامش مذکور را در مادیات طلب کند بعد از مدتی خود را در پریشانی و آشفتگی ذهنی و شکست در اجتماع پیدا می‌کند و متوجه می‌شود که روح او منزوی و بنا بر قول مشهور افسرده شده است. نهایتاً برای بیرون رفت از این وضعیت تاریک، برخی معنویت‌های خود ساخته را جایگزین کرده و احساس می‌کند با این انحرافات به آرامش خواهد رسید. اینجاست که دین و اعتقاد و باور به دین نمود پیدا می‌کند. در واقع دین باوری و التزام به دین از گم‌شده‌های جوامع انسانی در عصر حاضر می‌باشد.

طبق معلوماتی که از ادیان الهی گذشته به ما رسیده، خداوند متعال که در قرآن انسان را اشرف مخلوقات مورد خطاب قرار می‌دهد قطعاً برای رسیدن به این جایگاه برای او برنامه و قوانینی نیز وضع نموده است. در ادیانی چون مسیحیت و یهودیت بشارت آمدن دینی خاتم به نام اسلام داده شده است که در این دین یا سبک زندگی اسلامی به همه‌ی ابعاد وجودی انسان توجه شده و برای تمامی مراحل زندگی انسان اصول و عقایدی را در نظر گرفته است. انسان دین باور و حتی بی دین هم به صورت فطری متوجه این موضوع می‌باشد که حقیقت وجودی و ساحت روحی او مقدس آفریده شده و می‌داند که در حوزه فردی وظایف خاص و در حوزه اجتماعی هم وظایف ارتباطی خاصی را باید رعایت کند تا به تکامل و تعالی که خداوند متعال در نهان او ذاتاً قرار داده است، برسد. تمام این وظایف را در حوزه فردی و اجتماعی به صورت احکام و دستورات در دین اسلام نگاشته‌اند. اگر فردی به معنای واقعی التزام به دین داشته باشد قطعاً به نقش مهم دین‌داری و دین باوری را در تمامی شئون زندگی خود پی خواهد برد.

این موضوع در علوم اسلامی و دینی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در ضمن مشاهده شده است که در علم روانشناسی اسلامی به دین‌باوری و اجرای احکام الهی توسط افراد، برای بیرون رفت مشکلات روحی، توجه ویژه‌ای می‌شود. حال این سوالات مطرح می‌شود که دین باوری در حوزه فردی چه نقشی دارد؟ یا دین باوری در حوزه اجتماعی چه نقشی دارد؟

در این میان با توجه به اینکه آموزه‌های اسلامی همواره پاسخگوی نیازهای فردی و اجتماعی انسان در تمامی دوران بوده است، مقاله حاضر با تاکید بر آیات و روایات در صدد کشف نقش دین باوری در حوزه فردی و اجتماعی انسان است.

به لحاظ پیشینه‌ی موضوعی از زمان خلقت انسان تا به امروز، مسئله دین باوری و نقش آن در زندگی فردی و اجتماعی انسان، مسئله‌ی بسیار مهم و البته پر چالش نیز بوده است.

و اما به لحاظ پیشینه‌ی تحقیق، از جمله پژوهش‌های مرتبط با عنوان مقاله‌ی حاضر می‌توان به مقالات "نقش ولایت‌پذیری از اهل بیت علیهم السلام از محمد زارعی توپخانه" و "اثر بخشی رعایت آموزه‌های اخلاق اسلامی از محمدمهدی صفورایی" اشاره کرد. همچنین کتبی مانند "آیین زندگی نوشته‌ی احمدحسین شریفی" و روابط اجتماعی از نگاه قرآن به تألیف عبدالهادی مسعودی" نیز به ابعاد مختلف دین باوری پرداخته‌اند. "عدالت اجتماعی از منظر قرآن از سید عباس صالحی" و "نقش دین در بهبود روابط بین فردی و اجتماعی از سید احمد رهنمایی" دو پایان نامه بودند که از منظر دیگری نقش دین باوری را در زندگی اجتماعی و فردی انسان را مورد بررسی قرار داده بودند.

مقاله حاضر با نگاه جزئی‌تری به بررسی نقش و تاثیر دین باوری و التزام به آن در حوزه فردی و اجتماعی البته از منظر قرآن و روایات پرداخته است.

۱- مفهوم شناسی

به نظر می‌رسد برای واژه دین‌باوری بهتر است دین و باور را به صورت مجزا معنا کرد. ابتدا به معنای دین در لغات فرهنگ مختلف می‌پردازیم.

در زبان عربی برای دین کاربردهای مختلفی بیان شده که مهمترین آنها عبارت است از:

راغب در «المفردات» می‌گوید: "الدِّينُ يُقَالُ لِلطَّاعَةِ وَالْجِزَاءِ" دین یعنی طاعت و جزا.^۱

همچنین جوهری در «صاح» می‌گوید: «الدِّينُ الْعَادَةُ وَالشَّرْعُ، الْجِزَاءُ وَالْمَكَّافَاتُ». وی دین را از ریشه عادت و جزاء و مکافات می‌داند.^۲

در معنای اصطلاحی «دین» چنین آمده است:

«دین مجموعه عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی است که برای اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسانها باشد.»^۳

معنای مشابهی هم در المیزان ذیل آیه ۲۷ سوره روم می‌خوانیم:

«دین جز قانون زندگی و راهی که انسان باید برای رسیدن به سعادت بپیماید، نیت و هدف نهایی انسان همان رسیدن به سعادت است.»^۴

باور اعتماد یا ایمان به چیزی مثل باور به دین و یا پذیرفتن سخن^۵

در فرهنگ لغت دهخدا باور را به گرویدن به یک دین، باور داشتن و پذیرفتن یک سخن معنا شده است.^۶

^۱المفردات، ص ۳۲۳

^۲اصحاح، ص ۱۵۵۶

^۳شریعت در آینه قرآن، ص ۱۰۲

^۴طباطبایی، المیزان، ص ۱۸۲

^۵معین، ج ۳، ص ۴۲۳

^۶دهخدا، ج ۲، ص ۵۴۳

از این فرمایش معصوم چنین برمی آید که لازمه داشتن یک جامعه و روابط اجتماعی خوب، خیانت نکردن و دورغ نگفتن و ستم روانداشتن، برادران دینی نسبت به یکدیگر است. در این صورت است که امنیت و عدالت و رفاه و آرامش در جامعه حکم فرما می شود که تمامی این موارد بهبود روابط اجتماعی را همراه خواهد داشت. قرآن از همه تعالیمی که در طول تاریخ، توسط پیامبران به بشر ابلاغ شده تعبیر یگانه ای دارد و همه آنها را «اسلام» می داند و می نامد و دین اسلام معتقد است مدعیان دینداری تا زمانی که تعالیم و دستورات الهی را در کارنامه عملی خود وارد کنند و ملزم به انجام قوانین الهی باشند قطعاً به امنیت و آرامش و وحدت اجتماعی و زندگی متعالی انسان خواهند رسید. در حقیقت دین، همان اسلام و تسلیم در برابر حق و حق پذیری است. فرد دین باور در سایه پذیرش حق است که سعادت دنیا و آخرت را با توجه به ایفای نقش دین در حوزه فردی و اجتماعی خواهد داشت.

نتیجه گیری

دین اسلام به عنوان کامل ترین دین در همه ی زوایای زندگی مادی و معنوی، دنیوی و اخروی و در تمامی حوزه های فردی و اجتماعی انسان دین باور حضور جدی دارد. حضور و تاثیر نقش دین و دین باوری در حوزه فردی به این صورت نمایان است که بشر امروزی با وجود تمام پیشرفت های علمی و تکنولوژی و انواع علوم انسانی و تجربی ولی هنوز در پی جستن آرامش است. با اینکه این علوم موجود راهکارهایی هم ارائه داده است ولی عملاً آرامش درونی در زندگی انسان دیده نمی شود. دقیقاً این آرامش گمشده را دین با ارائه برنامه های خاص خودش که جنسی الهی دارد برای انسان امروزی به ارمغان آورد است. زیرا این برنامه از احکام و قوانین الهی برخوردار می باشد که با ساحت وجودی و روحی انسان سازگاری دارد. در پی رسیدن به آرامش، حس ارزشمندی و کرامت و عزت نفس هم به انسان اضافه می شود. چرا که خداوند پایه و اساس انسان را کرامت و عزت نفس پایه ریزی کرده است. البته انسان برای رسیدن به آرامش و عزت نفس باید به تکالیفی که خداوند برای انسان تهیه دیده، عمل کند و انجام دادن یا ندادن تکالیف هم نیازمند حلم و بردباری می باشد. همچنین برای رویارویی با مشکلات و امتحانات دنیا هم باید حلم و صبر داشته باشد که در سایه دین باوری و عمل به آن، این امر هم مهیا خواهد شد. دین و دین باوری حتی در محبت نیز نقش دارد. چون یکی از اساسی ترین نیازهای انسان محبت کردن و محبت دیدن است

که آیات و روایات در غالب محبت بسیار سخن دارد. اما نقش دین باوری تنها در حوزه فردی کارکرد ندارد بلکه حوزه اجتماعی را هم در برمی گیرد. دین باوران به این باور رسیده اند که از مهم ترین نقش های دین در اجتماع مفهومی همچو امنیت است که دستورات دینی در تمام امور زندگی تاثیر داشته و روابط بین فردی و اجتماعی را هم مشخص کرده که جامعه اسلامی در امنیت خاطر به مسائل سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و ... رسیدگی کند. طبعاً این امر شدنی نمی باشد مگر در اجرای عدالت الهی. اگر عدالت الهی در دستور کار دین باوران ضمیمه شود آرامش و سلامت روحی جامعه بالا خواهد رفت. از آن جا که انسان موجودی اجتماعی است پس نحوه روابط او با دیگران جوامع هم مهم است و برای بهبود روابط هم دین دستورات عملی هایی دارد. به نظر می رسد برای اینکه افراد دین باور بیش از پیش به نقش دین و باور دینی خود در زندگی اشراف داشته باشند؛ باید آگاه شوند که برای به دست آمدن آرامش، عزت نفس و ... و عدالت و امنیت اجتماعی و ... باید این اعتقادات و باورهای دینی را به عمل و رفتار تبدیل کنند و این عناوین را از غالب کتاب و مقاله و همایش خارج کنند و به صورت عملی در زندگی و فردی و اجتماعی خود به دستورات الهی، همان گونه که خداوند متعال دین را از طریق آیات و روایات به دست بشر رسانده، عمل کنند. در این صورت است که نقش دین به طور کامل در دنیا و زندگی شخصی فرد و حتی آخرت او، اثر خود را خواهد داشت.

منابع

* قرآن کریم، فولادوند

* نهج البلاغه، سید کاظم ارفع

۱. الیاسی، اصلان، "مقاله آرامش از دیدگاه قرآن"، فصلنامه معرفت، ۱۳۹۶هـ ش،
۲. احمد پناهی، علی، "راه کارهای ایجاد آرامش روان در زندگی فردی از منظر روایات"، فصلنامه معرفت، سال ۱۳۸۲، شماره ۷۵
۳. اخترشهر، علی، "توسعه در غرب و اسلام"، فصلنامه حکمت، ۱۳۹۹هـ ش، شماره ۷
۴. انصاریان، حسین، بر بال اندیشه، قم، نشر دارالعرفان، ۱۳۸۸هـ ش
۵. -، -، عرفان اسلامی تفسیر مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، قم، نشر دارالعرفان، ۱۳۸۶هـ ش
۶. آمدی تمیمی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، بی (تا)، بی (نا)، ج ۷ و ۸
۷. ابن اثیر، مجدالدین، النهایه فی الغریب الحدیث و الاثر، بی (تا)، بی (نا)، ج ۲
۸. اصفهانی، راغب، المفردات فی غرایب القرآن، بی (تا)، بی (نا)، ج ۳
۹. اسماعیلی، رفیع الدین، "اصل عدالت اجتماعی در مدیریت اسلامی و شاخصه های آن"، فصلنامه معارف اسلامی، ۱۳۹۰هـ ش، شماره ۵۰
۱۰. المدرسی، محمدتقی، تفسیر هدایت
۱۱. بحرانی، سید هاشم، البرهان فی علوم القرآن، ناشر مؤسسه البعثه، مرکز الطباعه و النشر، مکان نشر قم، ایران، سال نشر ۱۴۱۵ ق، چاپ اول
۱۲. بستانی، فؤاد افرام، مهیار، رضا، فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، ص ۴۴۶، «واژه روی»، انتشارات اسلامی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۵ ش.
۱۳. بیات، زهرا، "بررسی نقش تربیت اخلاقی از دیدگاه پیامبر اعظم در جهت تحقق وظایف فردی و اجتماعی"، نشریه حوزه، ۱۳۹۹، شماره ۹۱

۱۴. جوهری، بن حماد، الصحاح جوهری، بی (تا)، بی (نا)، ج ۲
۱۵. جوادی آملی، عبدالله، شریعت در آیینه معرفت، ناشر، مرکز نشر فرهنگی رجا تهران، سال ۱۳۷۳
۱۶. خالدی، سمانه، "بردباری و مدارا در روابط اجتماعی"، فصلنامه معرفت اخلاقی، ۱۳۸۵، شماره ۳۲
۱۷. ریاضی هروی، بررسی مفهوم خودشناسی از نگاه اسلام و استنتاج اهداف و روش های تربیتی آن، نشر عصرآگاهی، ۱۳۹۲،
۱۸. زارعی توپخانه، محمد، "نقش ولایت پذیری اهل بیت علیهم السلام در امنیت فردی"، فصلنامه فقه اهل بیت، ۱۳۸۵هش، شماره ۱۴۸
۱۹. درخشان فر، حسین، "مقاله برگزیده خودشناسی"، فصلنامه معرفت، ۱۳۸۵، شماره ۱۰۸
۲۰. دهخدا، علی اکبر، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷هش
۲۱. سیوطی، جلال الدین، الإیتقان فی علوم القرآن : ج ۱ ص ۱۸۰
۲۲. سبحانی نیا، محمد، راه و رسم زندگی، تهران، موسسه بوستان کتاب، چاپ دوم، ۱۳۹۳هش
۲۳. -----، -----، رفتار اخلاقی انسان با خود، تهران، موسسه دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۹۵هش
۲۴. شریفی، احمدحسین، آیین زندگی (اخلاق کاربردی)، دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۹۰هش
۲۵. شیخ حر عاملی، الجواهر السینه، ناشر، موسسه الاعلی می المطبوعات
۲۶. صالحی، غلامرضا، "پیامبر اعظم و همسر اداری مطلوب، راه کارها و آسیب ها"، نشریه حوزه، ۱۳۹۱هش، شماره ۱۲
۲۷. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، جلد یک، دو، نه
۲۸. عمید، حسن، نشر امیرکبیر، چاپ ششم، ج ۱ ۱۳۷۵هش
۲۹. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر، ج ۱، ص ۲۴۶، منشورات دارالرضی، قم، چاپ اول، بی تا

۳۰. فضلی، علی، علم سلوک، تهران، نشر معارف وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم

رهبری در دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۸۹هـ ش

۳۱. قمری، محمد، "رابطه دین‌داری و حمایت اجتماعی در دانشجویان دانشگاه آزاد

اسلامی، منطقه ۲"، فصلنامه معرفت، ۱۳۹۰هـ ش، شماره ۳۲

۳۲. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، ج ۳

۳۳. کیانی، محمدحسین، آرامش دینی، نشر عصر آگاهی، چاپ اول، ۱۳۹۰

۳۴. مصباحی ماویوان، خدیجه، "عوامل بالا بردن اعتماد به نفس و عزت نفس و کرامت

در انسان"، فصلنامه معارف اسلامی، ۱۳۸۷هـ ش، شماره ۹۱

۳۵. محدثی، جواد، اخلاق معاشرت، تهران، نشر عصر آگاهی، چاپ اول، ۱۳۹۰هـ ش

۳۶. محدث ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول، ویراستار سیدباقر عبدالهی،

موسسه فرهنگی دارالحديث، چاپ پنجم، ۱۳۹۳هـ ش

۳۷. موسوی، سید رضا، "عوامل و زمینه‌های گسترش روابط دختران و پسران با

رویکرد به عوامل شخصیت"، فصلنامه معارف اسلامی، ۱۳۸۸هـ ش، شماره ۶۵

۳۸. نورالدین، السید عباس، مبادی الاسلام، انتشارات بیت الکتاب، ۲۰۰۲ م، محل انتشار

لبنان

۳۹. نصیری، علی، حدیث‌شناسی، ج ۱، ص ۳۰، انتشارات سنابل، قم، چاپ اول،

۱۳۸۳ش

۴۰. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۲، قم، سال ۱۳۸۴

۴۱. -----، -، -، -، مسئولیت حکومت اسلامی در برقراری امنیت، نشر معرفت، تهران

۴۲. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، نشر اسلامی، ج ۳، ۷۸، ۱۳۸۶هـ ش، چاپ چهارم

۴۳. مکارم شیرازی، ناصر، قرآن و آخرین پیامبر، مکان چاپ تهران، سال ۱۳۸۵

۴۴. محسنی، محمدآصف، عاشورا و اهمیت دین، ناشر رسالت، سال ۱۴۳۴ق

۴۵. مسعودی، عبدالهادی، روابط اجتماعی از نگاه قرآن، ناشر، موسسه علمی فرهنگی

دارالحديث

۴۶. معین، محمد، ناشر زرین، چاپ سوم، بی تا، ج ۱، ۳